

ARTYKUŁY

Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym
PL ISSN 1643-8191, t. 39 (4)/2016, s. 77–96

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2016.045>

EDYTA PLUTA*

Środowisko rodzinne krakowskich norbertanek ze Zwierzyńca – przyczynek do badań nad składem osobowym konwentów żeńskich (XVII–XVIII w.)

Family environment of Cracovian Norbertines from Zwierzyniec – the contribution to the study of composition of female convents (16th–18th cent.)

Streszczenie: Celem artykułu jest omówienie problematyki związanej ze środowiskiem rodzinnym krakowskich norbertanek ze Zwierzyńca. Analizie został poddany nekrolog klasztorny z 1719 roku. Kluczowe pytanie, które przyświeca podjętym tu rozważaniom odnosi się do kwestii pochodzenia społecznego mniszek. Studia nad nekrologiem zwierzynieckim wykazały, że kandydatki rekrutowały się z rodzin szlacheckich, a ich ojcowie pełnili wysokie urzędy, odznaczając się przy tym działalnością fundacyjną i dobroczynną na rzecz środowisk kościelnych. Analiza wykazała także, że nekrolog, pomimo swej lapidarnej formy, stanowi istotne źródło w badaniach nad składem osobowym oraz nad kręgami rodzinnymi zakonnice.

* Instytut Historii i Archiwistyki, Uniwersytet Pedagogiczny im. K. E. N. w Krakowie, ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, e-mail: edytopluta8@gmail.com.

Abstract: The aim of this article is to elaborate on the family environment of Cracovian Norbertines from Zwierzyniec. An obituary from 1719, which was found in convent, has been analysed. An essential question that has been an inspiration for the consideration taken in this article is the issue of the nuns' social background. Studies of the obituary from Zwierzyniec have shown, that candidates were recruited from noble families and their fathers held high offices, distinguishing themselves by their foundational and charitable activity in favour of ecclesial organisations. The analysis also shows that despite the obituary's concise form, it is a substantial source in the study of composition of nuns' family circles.

Słowa kluczowe: klasztor żeński, rodzina, pochodzenie społeczne

Keywords: nunnery, family, social background

Studium dotyczące środowiska rodzinnego norbertanek ze Zwierzyńca stanowi fragment szerszych, podjętych przeze mnie badań nad składem osobowym konwentów żeńskich w ziemi krakowskiej. Tematyka dotycząca prozopografii wspólnot zakonnych staje się coraz bardziej popularna w polskich badaniach, choć, niestety, są to nadal nieliczne inicjatywy¹. Pierwsze studia nad prozopografią konwentów żeńskich podjęli: Czesław Deptuła², Czesław Gil³ oraz Małgorzata Borkowska⁴. Od 2000 roku zwiększyło się

¹ A. Pobóg-Lenartowicz, O. M. Przybyłowicz, *Refleksje nad badaniami na temat kobiet w średniowieczu*, [w:] *Dzieje kobiet w Polsce. Dyskusja wokół przyszłej syntezy*, red. K. A. Makowski, Poznań 2014, s. 45.

² C. Deptuła, *Skład osobowy i liczebność konwentów żeńskich w Polsce w drugiej połowie XII i pierwszej połowie XIII wieku*, [w:] „Sprawozdanie KUL” 1966–1967, t. 16, s. 198–200.

³ C. Gil, *Słownik polskich karmelitanek bosych 1612–1914*, Kraków 1999.

⁴ M. Borkowska, *Słownik polskich księń benedyktyńskich*, [w:] *Siostry zakonne w Polsce*, t. 2, Niepokalanów 1996; idem, *Liczebność i skład osobowy klasztorów benedyktynek kongregacji chełmińskiej*, „Nasza Przyszłość”, t. 49, 1978, s. 245–269; idem, *Skład osobowy polskich klasztorów cysterek w XXVII–XVIII w.*, [w:] *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europie Środkowej. Materiały z siódmej Międzynarodowej Konferencji Cystersologów odbytej z okazji 800. rocznicy fundacji opactwa cysterek w Trzebnicy. Trzebnica, 18–21 września 2002*, red. A. M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 80–95, idem, *Słownik mniszek benedyktyńskich w Polsce*, Tyniec 1989, idem, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 1. *Polska Zachodnia*

grono historyków podejmujących omawiany temat; są to przede wszystkim prace Anny Szylar⁵, Dariusza Karczewskiego⁶, Przemysława Wiszewskiego⁷ oraz artykuły autorstwa Iwony Pietrzyk⁸, Antoniego Barciaka⁹, Aleksandry Wilczewskiej¹⁰ oraz Krzysztofa Kaczmarka¹¹, zamieszczone w publikacji pokonferencyjnej, dotyczącej dziejów i kultury zakonów żeńskich. Najnowszą pracą, poświęconą omawianej tematyce, jest książka Patrycji Gąsiorowskiej, która stanowi pokłosie wieloletnich badań nad życiem codziennym oraz składem osobowym krakowskich klarysek¹².

i Północna, Warszawa 2004; t. 2. *Polska Centralna i Południowa*, Warszawa 2005; t. 3. *Wielkie Księstwo Litewskie i Ziemie ruskie Korony Polskiej*, Warszawa 2006.

⁵ A. Szylar, *Liczna zakonnic, skład osobowy i rotacja na urzędach w klasztorze benedyktynek w Sandomierzu w latach 1615–1903*, „*Nasza Przeszłość*” 2004, t. 102, s. 287–352; idem, *Konwent bernardynek lubelskich w świetle kroniki klasztornej*, „*Nasza Przeszłość*” 2008, t. 110, s. 35–106, idem, *Przyczynek do dziejów norbertanek buskich w XVIII i początkach XIX wieku*, „*Nasza Przeszłość*” 2009, t. 112, s. 87–133.

⁶ D. Karczewski, *Skład osobowy klasztoru norbertanek w Strzelnie w dobie kasaty (1773–1837)*, [w:] *Z dziejów pogranicza kujawsko-wielkopolskiego. Zbiór studiów*, red. D. Karczewski, Strzelno 2007, s. 101–112.

⁷ P. Wiszewski, *Opactwo benedyktynek w Legnicy (1348/1349–1810). Struktura i funkcjonowanie, miejsce w społeczeństwie*, Poznań–Wrocław 2003.

⁸ I. Pietrzyk, *Klasztor klarysek w Opawie i jego znaczenie w średniowieczu*, [w:] *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelotmu XVIII i XIX wieku)*, red. A. Radziński, D. Karczewski, Z. Zygłowski, Bydgoszcz–Toruń 2010, s. 353–361.

⁹ A. Barciak, *Skład osobowy klasztoru dominikanek raciborskich w średniowieczu*, [w:] *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelotmu XVIII i XIX wieku)*, red. A. Radziński, D. Karczewski, Z. Zygłowski, Bydgoszcz–Toruń 2010, s. 333–341.

¹⁰ A. Wilczewska, *Struktura społeczno-narodowościowa konwentu dominikanek wrocławskich w średniowieczu w latach 1579–1834*, [w:] *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelotmu XVIII i XIX wieku)*, red. A. Radziński, D. Karczewski, Z. Zygłowski, Bydgoszcz–Toruń 2010, s. 362–381.

¹¹ K. Kaczmarek, *Przyczynek do badań nad prozopografia konwentu dominikanek wrocławskich w średniowieczu*, [w:] *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelotmu XVIII i XIX wieku)*, red. A. Radziński, D. Karczewski, Z. Zygłowski, Bydgoszcz–Toruń 2010, s. 342–352.

¹² P. Gąsiorowska, *Konwent Klarysek krakowskich do końca XVIII wieku. Studium prozopograficzne*, Kraków 2015. Zob. także idem, *Życie codzienne w klasztorze klarysek kra-*

Poznanie środowiska rodzinnego mniszek rekrutujących się do zakonów jest szczególnie istotne, gdyż wpływało ono na charakter i klimat wspólnoty. Kobiety wstępujące w progi klasztorne, poza wniesieniem posagu, wprowadzały w rzeczywistość zakonną, zdobytą w domach rodzinnych obyczajowość, kulturę religijną oraz przede wszystkim pobożność¹³. Rola rodziny nie kończyła się jednak na przekazaniu wartości, ponieważ w znacznym stopniu wpływała ona także na podjęcie decyzji o przyjęciu profesji zakonnej przez młodą kobietę. Wedle prawa zwyczajowego przywilej ten posiadał męski opiekun¹⁴. W związku z tym wstąpienie do wspólnoty mniszej nie było tylko osobistym wyborem kandydatki, a o przeznaczeniu córki do klasztoru mogły decydować również tradycje rodzinne, czynniki ekonomiczne, jak i uwarunkowania społeczne, związane z prestiżem, a nawet modą.

W związku z powyższym głównym celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie dotyczące środowisk rodzinnych, z których pochodziły kobiety rekrutujące się do zakonu norbertanek ze Zwierzyńca, a dokładniej, jakie było pochodzenie społeczne mniszek oraz jaki był status ich rodzin w szerszym kontekście społecznym. Analiza kręgów rodzinnych została oparta o nekrolog – źródło typowe dla środowisk zakonnych. Zamysłem powstawania tego rodzaju zapisek było utrwalenie w pamięci mieszkańców klasztoru, osób związanych z danym konwentem, zarówno jego członków, rodziców, fundatorów, jak i dobrodziejów¹⁵. Krótko mówiąc, księgi zmarłych są bogatym materiałem źródłowym, za pomocą którego można zrekonstruować nie tylko skład osobowy danego konwentu czy związki

kowskich od XIII do XVIII wieku, Kraków 2003; idem, *Skład osobowy klasztoru Klarysek w Krakowie do końca XVIII wieku*, Kraków 2005.

¹³ Idem, *Konwent Klarysek krakowskich...*, s. 401.

¹⁴ P. Wiszewski, *Mniszki benedyktyńskie i ich rodziny w średniowieczu na przykładzie opactw śląskich od drugiej połowy XIII do połowy XVI w. (Legnica, Lubomierz, Strzegom)*, [w:] *Kobieta i rodzina w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, red. Z. H. Nowak, A. Radziwiński, Toruń 1998, s. 70.

¹⁵ P. Oliński, *Cysterskie nekrologi na Pomorzu Gdańskim od XII do XVII wieku*, Toruń 1997, s. 5.

pomiędzy poszczególnymi wspólnotami, ale także krąg osób związanych z danym klasztorem¹⁶.

Nekrolog norbertanek ze Zwierzyńca¹⁷ był już przedmiotem zainteresowań takich badaczy, jak Tadeusz Wojciechowski¹⁸, Zofia Kozłowska – Budkowa¹⁹, Czesław Deptuła²⁰, Krystyna Kramarska–Anyszek²¹ oraz Jerzy Rajman²². Nikt z owych badaczy nie wykorzystał tego źródła do badań nad kręgami rodzinnymi zakonnic. W niewielkim stopniu do tego tematu nawiązała K. Kramarska-Anyszek, która, poza spisami zakonnic, umieściła kilka lakonicznych stwierdzeń odnoszących się do rekrutacji norbertanek oraz godności przełożonych. Autorka jednak pozostawia zagadnienia rodzinne bez obszerniejszego komentarza²³.

Nekrolog zwierzyński stanowi rękopis pochodzący z 1719 roku, który został spisany przez Józefa Hermana Zawarskiego – wikarego zwie-

¹⁶ K. Jasiński, *Nekrolog klasztoru norbertanek w Strzelnie. Uwagi krytyczno-erudycyjne*, [w:] idem, *Prace wybrane z nauk pomocniczych historii*, Toruń 1996, s. 7; J. Rajman, *Średniowieczne zapiski w nekrologu klasztoru norbertanek na Zwierzyńcu*, „Nasza Przeszłość” 1992, t. 77, s. 33.

¹⁷ Archiwum Norbertanek na Zwierzyńcu [dalej: ANZ], rkps 38. „Poczet imion w P. Bogu spoczywających braci, sióstr i dobrodziejów po wszystkich klasztorach Premonstratu Polskiego zmarłych pod szczęśliwą władzą wielmożnej i najprzewielmożniejszej w Chrystusie Panu Jejmości Panny Marianny Rabsztyńskiej przeświętego zakonu Premonstrateńskiego Ojca Norberta S. Konwentu Przewielebnych Panien Zwierzyńskich zasłużonej ksieni przez w. ks. Józefa Hermana Zawarskiego tegoż zakonu kanonika konwentu hebowskiego profesora, natenczas wikarego zwierzyńskiego z pilnością należytą wpisany dla wspólnego tych dusz poratowania Konwentowi zwierzyńskiemu aplikowany r.p. 1719 mieszkania mego szóstego roku”.

¹⁸ T. Wojciechowski, *O rocznikach polskich X–XV wieku*, „Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie, Wydział Filologiczny i Historyczno-Filozoficzny”, 1880, t. 4, s. 171.

¹⁹ Z. Kozłowska-Budkowa, *Uposażenie klasztoru w Imbramowicach*, [w:] *Studia ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 2, Kraków 1938, s. 379.

²⁰ Cz. Deptuła, *O niektórych źródłach do historii zakonu premonstrateńskiego w Polsce w XII i XIII wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1971, t. 22, s. 199.

²¹ K. Kramarska-Anyszek, *Dzieje klasztoru PP. Norbertanek w Krakowie na Zwierzyńcu do roku 1840*, „Nasza Przeszłość” 1977, t. 47, s. 1–169.

²² J. Rajman, *Średniowieczne zapiski w nekrologu klasztoru norbertanek na Zwierzyńcu*, „Nasza Przeszłość”, t. 77, 1992, s. 33–56.

²³ K. Kramarska-Anyszek, op. cit., s. 11.

rzynieckiego. Źródło zachowało się w całości i liczy 121 stron, na których znajdziemy ponad 3000 zapisek komemoracyjnych, odnoszących się do osób zmarłych w XII–XVIII wieku²⁴. Źródło jest napisane w języku polskim i łacińskim. W nekrologu zwierzyńskim nie znajdziemy podziału chronologicznego według kolejności zgonu, jak i również podziału na rubryki zawierające odpowiednio: zakonnice, zakonników, dobrodziejów czy inne osoby związane z klasztorem, tak jak to ma miejsce w przypadku nekrologu żukowskiego²⁵. Ze wzmiankowanych osób, w księdze zmarłych można wyodrębnić cztery grupy. W skład pierwszego zbioru zaliczone zostały wpisy dotyczące norbertanek ze Zwierzyńca oraz innych konwentów norbertańskich: Imbramowic, Buska, Krzyżanowic, Strzelna oraz Płocka, jak również wpisy odnoszące się do mniszek innych profesji zakonnych: karmelitanek, wizytek, brygidek oraz klarysek i benedyktynek. Do drugiej grupy należą wzmianki odnoszące się do zakonników, opatów, prepozytów i przeorów (m.in.: ze Zwierzyńca, Hebdowa, Buska, Witowa, Nowego Sącza, Krzyżanowic oraz Strzelna). Natomiast na trzecią grupę składają się adnotacje odnoszące się do służby klasztornej, określanej w źródle jako „sługa klasztorny” lub *ancilla*. Ostatnia, grupa obejmuje informacje o zgonach osób świeckich, zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Brak jednak informacji, dlaczego dana osoba zasłużyła sobie, aby znaleźć się na kartach nekrologu. O ile wzmianki o zakonnicach i duchownych mają swoje jednoznaczne uzasadnienie, to informacje o osobach świeckich mogą wprowadzić badacza w zakłopotanie.

By odpowiedzieć na postawione na wstępie pytanie, krąg występujących w nekrologu osób został poddany próbie identyfikacji. Kryterium, które zostało obrane do selekcji omówionych powyżej grup, odnosi się do możliwości identyfikacji, znajdujących się w nekrologu osób. Punktem wyjścia do analizy i badań nad środowiskiem rodzinnym były zapiski dotyczące kobiet niebędących mniszkami, których wpis, oprócz imienia i nazwiska, obejmował tytuł wskazujący na urząd męża oraz miejsce piastowania urzędu. W nielicznych przypadkach pojawiała się również roczna data zgonu. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że zasadnicza liczba zapisek wystę-

²⁴ Ibidem, s. 34.

²⁵ K. Jasiński, op. cit., s. 14.

puje bez dat, jak i często bez określenia urzędu pełnionego przez małżonka. W związku z tym powstała znaczna grupa kobiet trudnych do rozpoznania, którą pozostawiam do dalszych badań. Identyfikacja osób z wpisów kome-moracyjnych opierała się przede wszystkim o publikacje spisów urzędników województwa krakowskiego²⁶, ruskiego²⁷, łęczyckiego i sieradzkiego²⁸, kijowskiego i czernichowskiego²⁹, bełskiego i ziemi chełmskiej³⁰. Uzupełnieniem informacji pozyskanych z wymienionych spisów był przede wszystkim *Polski Słownik Biograficzny*, *Złota księga szlachty polskiej*³¹ oraz *Herbarz Polski* Kacpra Niesieckiego.

Pierwszą rodziną poddaną próbie identyfikacji jest familia Korycińskich. O jej szczególnych zasługach dla kraju dowiadujemy się z dzieła Konstantyna Hoszowskiego³², który podkreśla, że członkowie tego rodu odznaczali się żarliwą pobożnością i miłością do Boga³³, przejawiającą się we wznoszeniu kościołów, obieraniem stanu duchownego, jak i wstępowaniem w progi klasztorne żeńskich przedstawicielek rodu. Tradycje klasztorne rodziny Korycińskich związane były przede wszystkim z zakonem norbertanek na Zwierzyńcu oraz klarysek krakowskich, czego potwierdzeniem jest

²⁶ *Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. IV *Małopolska*, z. 2. *Urzednicy wojewodztwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1990.

²⁷ *Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. III *Ziemie ruskie*, z. 1. *Urzednicy wojewodztwa ruskiego XIV–XVIII wieku. (Ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka)*. Spisy, oprac. K. Przyboś, Kórnik 1987.

²⁸ *Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. II *Ziemie łeczycka, sieradzka i wieluńska*, z. 2, *Urzednicy wojewodztw łeczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1993.

²⁹ *Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. III *Ziemie ruskie*, z. 4. *Spisy Urzednicy wojewodztw kijowskiego i czernichowskiego*, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 2002.

³⁰ *Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. III. *Ziemie ruskie*, z. 2. *Urzednicy wojewodztwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992.

³¹ T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, r. I, Poznań 1879; K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 5, Lipsk 1840, t. 7, t. 8 Lipsk 1841.

³² K. Hoszowski, *O znakomitych zasługach w kraju rodziny Korycińskich*, Kraków 1862.

³³ *Ibidem*, s. 55.

wpis w nekrologu zwierzyńskim pod datą 21 VII, dotyczący zakonnicy – Heleny. Przyjęła ona habit zakonny w wieku 20 lat z rąk sufragana i oficjała krakowskiego ks. Mikołaja Oborskiego 13 IV 1665 roku. Po dwuletnim nowicjacie 22 V 1667 roku przyjęła profesję zakonną³⁴. Z nekrologu dowiadujemy się o dokładnej dacie jej zgonu, przypadającej na rok 1712. Matką zakonnicy była Helena Korycińska, podczaszanka krakowska z domu rodzinnego Czermińska³⁵, która również została upamiętniona w nekrologu³⁶. Ojcem mniszki Heleny był natomiast Samuel z Pilczy na Szczekocinach, dworzanin królewski i właściciel Żarek. Był on jednym z ośmiu synów Jana kasztelana oświęcimskiego³⁷. Na swój urząd Koryciński został mianowany 4 VII 1648 roku, a zmarł 31 X 1672 roku³⁸. W nekrologu, oprócz Heleny, występują inne przedstawicielki rodziny Korycińskich. Świadczy o tym zapis testamentowy Alberta Korycińskiego, arcybiskupa lwowskiego i prepozyta miechowskiego, który w swej ostatniej woli zapisał „złoty tysiąc” dla krewnych znajdujących we wspólnocie norbertanek³⁹. Miał zapewne na myśli, już wspomnianą, Helenę, jak również Katarzynę⁴⁰, córkę Romana Korycińskiego i Urszuli Miastkowskiej⁴¹ oraz Eufrozinę Korycińską⁴², która w klasztorze zwierzyńskim pełniła funkcję przełożonej. W tym miejscu należy dodać, że żadna z wymienionych mniszek nie występuje w herbarzu K. Niesieckiego⁴³, a jedynie w źródłach klasztornych, co powoduje, że mniszki te umykają poznaniu historycznemu.

³⁴ K. Kramarska-Anyszek, op. cit., s. 154; K. Hoszowski, op. cit., s. 139.

³⁵ Ibidem, s. 139.

³⁶ ANZ rkps 38, 28 VII.

³⁷ K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 5, Lipsk 1840, s. 254.

³⁸ *Urzednicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku...*, s. 77.

³⁹ K. Hoszowski, op. cit., s. 127.

⁴⁰ K. Kramarska-Anyszek, op. cit., s. 154.

⁴¹ K. Hoszowski, op. cit., s. 139.

⁴² Córka Jana z Żarek Korycińskiego i Barbary Męcińskiej, obleczona 22 IV 1629 roku, przez ks. M. Kłoczowskiego, proboszcza Kościoła Bożego ciała. Zob. K. Kramarska-Anyszek, op. cit., s. 15. Zmarła 3 IX 1652 roku z powodu „morowego powietrza”. Zob. K. Hoszowski, op. cit., s. 138.

⁴³ K. Hoszowski, op. cit., s. 139.

Rodzina Przerębskich była reprezentowana na kartach nekrologu przez Katarzynę Przerębską, sędziwą zatorską⁴⁴, która pochodziła z domu Palczowskich. Informacje przy jej personaliach wskazują na osobę męża, Hieronima Przerębskiego herbu Nowina⁴⁵, który pełnił funkcję sędziego ziemskiego zatorskiego i oświęcimskiego. Był on synem Krzysztofa, dziedzica Żurawia oraz wsi w powiecie lelowskim województwa krakowskiego i Marianny Korycińskiej. Według herbarza z małżeństwa Katarzyny i Hieronima zrodziło się dwóch synów, Dominik i Jacek (Hiacynt). Można zatem zapytać, dlaczego owe małżeństwo pojawiło się w nekrologu zwierzynieckim. Nie posiadamy żadnej informacji na temat działalności dobroczynnej na rzecz klasztoru, dlatego istnieje bardzo duże prawdopodobieństwo, że państwo Przerębscy we wspólnocie klasztornej umieścili swoją córkę, o której nie wspomina, jak w poprzednim przypadku, K. Niesiecki. Pod datą 28 IV w nekrologu znajdziemy zakonnicę Zofię Przerębską. Nie posiadamy jednak daty wstąpienia jej do klasztoru, przyjęcia profesji ani daty zgonu⁴⁶. W związku z tym nie można jednoznacznie stwierdzić, czy Zofia to pominięta i zapomniana w herbarzu córka Przerębskich. Nie wolno jednak tego wykluczyć, gdyż żadna inna zakonnica nie występuje pod tym nazwiskiem⁴⁷. Ponadto, jak wspomniałam powyżej, nie ma przesłanek, by Przerębscy mogli być dobrodziejami klasztoru. Warto zwrócić również uwagę na pokrewieństwo z rodziną Korycińskich dzięki małżeństwu ojca Hieronima Krzysztofa z Marianną. Mając na uwadze tradycje i pobożność owej rodziny, można sądzić, że wspomniana Marianna zaszczerpiła wartości i obyczaje, które panowały w jej rodzinnym domu, w nowym otoczeniu. Kobiety pochodzące z rodziny Korycińskich mogły stanowić przykład i pewnego rodzaju motywację, czego przejawem było posłanie córki Zofii do klasztoru norbertanek na Zwierzyńcu.

⁴⁴ ANZ, sygn. 38. Katarzyna Przerębska zmarła 16 XI 1664 roku.

⁴⁵ J. Byliński, *Hieronim Herbu Nowina*, IPSB, <http://www.ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/hieronim-przerebski-h-nowina#> [dostęp: 21.09.2015].

⁴⁶ K. Kramarska-Anyszek, op. cit., s. 150.

⁴⁷ ANZ, rkps 38. W nekrologu pod datą 11 IV znajdziemy Annę Przerębską norbertankę z Imbramowic, ale data jej śmierci, tj. 1664 rok, wyklucza możliwość rodzicielstwa Katarzyny i Hieronima.

Nekrolog zawiera także wpisy dotyczące rodziny Michałowskich. Pod datą 17 II w nekrologu znajdziemy Urszulę Michałowską, kasztelanową biecką⁴⁸. Wpis z nekrologu dotyczy również jej męża – Jakuba Michałowskiego⁴⁹ z Michałowa herbu Jasińczyk, który przed nominacją pełnił urząd wojewódzki lubelski. Nominacja na kasztelana została przeprowadzona 30 IX 1659 roku. Urzędu tego nie pełnił dożywotnio, ponieważ zmarł 23 VI 1663 roku⁵⁰. Rodzina Jakuba pochodziła z mazowieckiej linii Michałowskich, która osiadła na ziemi krakowskiej i lubelskiej. Ojcem Jakuba był Melchior, znany jako dobrodziej dominikanów krakowskich, matką natomiast Maria z Kowala Kowalska. Jakub Michałowski nie dysponował znaczącą fortuną. Posiadał w powiecie lełowskim kilka wsi, takich jak Słupię, Rawkę, Chlewice, Chebdzie⁵¹ i Lubochowy, w proszowskim Jakubowice i Stogniewice, zaś w krakowskim Soboniowice. Był również właścicielem kamienicy w Krakowie przy ul. Grodzkiej oraz pewnych dóbr w województwie lubelskim. Dzierżawił ponadto kilka wsi w powiecie ruskim oraz dzierżył w swym ręku starostwo czeskie, które otrzymał z królewskiego nadania. Kasztelan mieszkał wraz z rodziną najprawdopodobniej w Słupi, gdyż tam założył swoją bibliotekę, zgromadził w niej liczne rękopisy i druki. Małżeństwo Jakuba z Urszulą Kazanowską zaowocowało trójką dzieci, synem Mikołajem Melchiorem oraz córkami Marianną, poślubioną Franciszkowi Korycińskiemu i Heleną, która została karmelitanką w Warszawie⁵². Brak natomiast informacji dotyczących powiązań z klasztorem norbertanek ze Zwierzyńca. Można przypuszczać, jak w powyższym przypadku, że skoro oboje małżonkowie pojawili się w zapiskach nekrologu, to występują w nim jako rodzice lub dobrodziejże klasztoru. Nie posiadamy bezpośredniej wzmianki, która miałyby dowodzić jednej z tych możliwości. Jestem jednak skłonna przyznać, że omawiane małżeństwo występuje w nekrologu

⁴⁸ ANZ, rkps 38. Urszula Michałowska zmarła 17 II 1661 roku.

⁴⁹ Ibidem, 23 VI: Magnificus Dominus Jacobus Michałowski Castelanus Biecensis 1663.

⁵⁰ *Urządnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku...*, s. 46.

⁵¹ *Rejestr poborowy województwa krakowskiego z roku 1680 wraz z aneksem miast według rejestru 1655*, oprac. E. Trzyna, S. Żyga, red. S. Inglot, Wrocław 1959, s. 173.

⁵² A. Przyboś, *Jakub Michałowski z Michałowa h. Jasińczyk*, PSB 1975, t. 20, s. 652–654.

w charakterze rodziców, gdyż córka – zakonnica mogła zostać pominięta w źródłach i herbarzach, co nie stanowiłoby odosobnionego przypadku. W księdze zmarłych pod datą 22 XII znajdziemy wpis dotyczący Anny Michałowskiej, przeoryszy zwierzynieckiej, zmarłej w 1682 roku. Po porównaniu z datami śmierci domniemanych rodziców jest wielce prawdopodobne, że Anna mogła być córką Urszuli i Jakuba. Warto zaznaczyć, że zakonnica ta została zupełnie pominięta w wykazie zakonnic sporządzonym przez K. Kramarską-Anyszek, jak również w *Leksykonie zakonnic epoki przedrozbiorowej*⁵³. Anna Michałowska nie występuje ponadto w źródle klasztornym, jakim jest *Regest Przyjmowania panien do Zakonu Konwentu Zwierzynieckiego tuż zaraz opisane są czasy śmierci*⁵⁴. Wynika z tego, że pojawia się jedynie w nekrologu, co jest niezwykle ciekawe z punktu widzenia pełnionego przez nią urzędu. Z wpisu wynika, że sprawowała stanowisko przeoryszy, która z racji swojej pozycji pełniła jedną z najważniejszych funkcji w klasztorze⁵⁵. Można podejrzewać, że w nekrologu został popełniony błąd. Możliwe, że Anna nie piastowała tak znaczącej funkcji. Pomimo to rodzina Michałowskich musiała być związana z klaszturem norbertanek ze Zwierzyńca, gdyż w nekrologu figuruje zapiska dotycząca Józefy Michałowskiej, kobiety niebędącej mniszką. W *Regestrze Przyjmowania panien do Zakonu...* znajduje się Zuzanna Michałowska⁵⁶, natomiast w spisie profesek z XVI wieku, sporządzonym przez K. Kramarską-Anyszek, znajdziemy Jadwigę Michałowską⁵⁷. Trudno jednak stwierdzić na tej podstawie, że posyłanie kobiet z rodziny Michałowskich do omawianego klasztoru było tradycją, gdyż poświadczone mamy zaledwie trzy zakonnice wywodzące się z tej

⁵³ M. Borkowska, *Leksykon zakonnic epoki przedrozbiorowej*, t. 2. *Polska centralna i południowa*, Warszawa 2005, s. 303–308.

⁵⁴ ANZ, rkps 44, *Regest przyjmowania panien do Zakonu Konwentu Zwierzynieckiego tuż zaraz opisane są czasy śmierci*.

⁵⁵ J. Rajman, *Klasztor norbertanek na Zwierzyńcu w wiekach średnich*, Kraków 1993, s. 115; D. Karczewski, *Dzieje klasztoru Norbertanek w Strzelnie do początku XVI wieku*, Inowrocław 2001, s. 247.

⁵⁶ ANZ, rkps 44. Zuzanna Michałowska – córka Jerzego Michałowskiego i Anny Doninowny.

⁵⁷ Jadwiga Michałowska zmarła w 1563 roku, K. Kramarska-Anyszek, op. cit., s. 150.

familii. Nie mniej jednak informacje o kobietach z rodziny Michałowskich wskazują na związki z klasztorem zwierzynieckim, które nie są wspomniane w znanych mi przekazach źródłowych.

Na kartach nekrologu zwierzynieckiego występuje również rodzina Szembeków. Polska gałąź tej rodziny jest nazwana „hrabiami ze Słupowa”. Rozkrzewiła się na tyle szybko, że w ostatnich dwóch stuleciach I Rzeczypospolitej została zaliczona do grona magnaterii, uzyskując tym samym istotną rangę, którą zawdzięczała głównie swoim przedstawicielom zajmującym w hierarchii kościelnej istotne stanowiska⁵⁸. Rodzina Szembeków swymi korzeniami sięga terenu Niemiec. Do Rzeczypospolitej Szembekowie przybyli w XVI wieku. Protoplastą tej gałęzi rodziny był Bartłomiej, pochodzący z miasta Standell w Brandenburgii. W Krakowie po przyjęciu praw miejskich Szembek w krótkim czasie dostał się do elity miasta, czego świadectwem było miejsce Bartłomieja w radzie Krakowa w latach 1557–1569. Kolejne dwa pokolenia Szembeków aktywnie działały w środowisku miejskim poprzez zawieranie związków małżeńskich z wpływowymi rodzinami patrycjuszowskimi. Działalność kolejnych pokoleń doprowadziła do zmiany statusu rodziny, czego dowodem było przyjmowanie godności ziemskich i duchownych. Dzięki uzyskaniu kasztelani kamienieckiej pierwszym senatorem w rodzie był Franciszek⁵⁹. Ów Franciszek⁶⁰, wraz z żoną Barbarą⁶¹, występują w nekrologu zwierzynieckim. Przed nominacją na urząd kasztelana krakowskiego, tj. przed 30 XII 1688 roku, pełnił urząd kasztelana w Sanoku, a następnie starosty bieckiego⁶². W jego posiadaniu były wsie w powiecie Szczyrzyckim, w parafii Wieliczka: Brzegi, Mietniów, Czarnchowice, Bogucyce, Krzyszkowice, Zbyszyce⁶³. Niesiecki w herbarzu

⁵⁸ K. Karolczak, *Szembekowie. Gałąź podolska*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2011, t. 9, s. 240.

⁵⁹ Ibidem, s. 238–239.

⁶⁰ ANZ, rkps 38. Franciszek Szembek zmarł 29 III 1693 roku.

⁶¹ Ibidem. Barbara Szembek zmarła 17 VII 1707 roku.

⁶² *Urządnicy Dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*. t. III. *Ziemie ruskie*, z. 3, *Urządnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1998, s. 225.

⁶³ *Rejestr poborowy województwa krakowskiego z roku 1680 wraz z aneksem miast według rejestru 1655*, oprac. E. Trzyna, S. Żyga, red. S. Ingot, Wrocław 1959, s. 94.

wyróżnił zasługi Franciszka, które związane były z działalnością na rzecz Kościoła, pisząc: „Pan na Boga fortuny swojej nie żałujący, kiedy w Krakowie OO. Reformatorom kościół po tytule Ś. Kazimierza wymurował, drugi z Zielenicach na cześć Matki Boskiej tam różnemu łaskami wstawionej, przy którym altarystę fundował, tamże ołtarz wielki, jego nakładem stanął”⁶⁴. Franciszek miał dwie żony, pierwszą była Zofia Pieniążkowa, druga natomiast to wspomniana Barbara z domu Rupniewskich, kasztelanka sądecka. Franciszek pozostawił po sobie liczne potomstwo. Niesiecki wymienia dziewięciu synów oraz dwie córki: Rozalię, zakonnicę św. Teresy w Krakowie, oraz Teresę, „zakonnicę a Visitatione B. M, Virginis w Krakowie”, która we wspomnianym klasztorze miała pełnić funkcję przełożonej⁶⁵. Niesiecki nie informuje nas, tak jak w przypadku synów, która z żon Franciszka była matką córek. Nekrolog też nie przychodzi nam z pomocą, gdyż co prawda znajdziemy w nim zarówno Teresę Szembekównę⁶⁶ – *abbatisse*, w zapisce pod datą 18 I, jak i karmelitankę Rozalię, w zapisce pod 27 I. Nie jest jednak możliwe określenie, która ze wspomnianych kobiet była matką owych zakonnicek, gdyż w nekrologu, oprócz Barbary kasztelanowej występuje również Anna Szembekowa⁶⁷. W związku z tym można uznać, że córki Franciszka miały dwie różne matki.

Nie są to jednak jedyni przedstawiciele tej rodziny w nekrologu zwierzynieckim. Zapiska z 12 VI dotyczy Ewy Szembekowej, podkomorzyny krakowskiej⁶⁸. Mężem wspomnianej kobiety był Antoni Felicjan Szembek⁶⁹ ze Słupowa, którego również znajdziemy w nekrologu pod datą 11 III. Antoni był najmłodszym synem Stanisława burgrabiego krakowskiego⁷⁰. Wyznaczając pokrewieństwo pomiędzy Antonim a wspomnianym wyżej Franciszkiem konieczne jest nawiązanie do osoby ojca Antoniego – Stanisława, który był kuzynem Franciszka. W związku z tym kasztelan kamieniecki

⁶⁴ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, Lipsk 1841, t. 8, s. 610.

⁶⁵ Ibidem, s. 608–611.

⁶⁶ ANZ, rkps 38. Teresa Szembekówna zmarła 18 I 1749 roku.

⁶⁷ ANZ, rkps 38. Anna Szembekowa występuje w zapisce pod datą 25 XI.

⁶⁸ ANZ, rkps 38. Ewa Szembek zmarła 12 VI 1737 roku.

⁶⁹ Antoni Felicjan Szembek zmarł 11 III 1748 roku. Zob. *Urzednicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku...*, s. 82.

⁷⁰ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, Lipsk 1841, t. 8, s. 610.

był dla Antoniego Felicjana wujem. Antoni nominację na urząd podkomorzego otrzymał 21 VIII 1720 roku⁷¹. Z małżeństwa ze wspomnianą Ewą – z domu Nielepcówną herbu Prus Imo, przyszło na świat pięcioro dzieci. Dwie córki, z których tylko jedna jest nam znana z imienia – Salomea, wydana za starostę wolbromskiego, Józefa Dębińskiego herbu Rawicz. Jej drugim mężem był Antoni Łodzia Ponieński, wojewoda poznański. Druga córka poślubiła podkomorzego, stolnika braclawskiego Stefana Pisarskiego herbu Starykoń. Podobnie jak jej siostra miała również drugiego męża, Antoniego Walowskiego herbu Kolumna. Po jego śmierci wstąpiła do klasztoru wizytek w Warszawie. *Złota księga szlachty polskiej* wspomina również o trzech synach: Józefie, Franciszku Jakubie oraz Aleksandrze⁷². W nekrologu znajdziemy zakonnice Helenę⁷³ oraz Franciszkę⁷⁴, która była wizytką. Żadna z tych kobiet nie mogła być jednak córką Antoniego i Ewy Szembek, gdyż pierwsza z nich zmarła w 1717 roku, czyli ok. 38 lat przed domniemanymi rodzicami. Natomiast Franciszka pożegnała świat doczesny w roku 1724, dlatego również nie mogła być córką omawianych Szembeków. W spisie zakonnicy K. Kramarskiej-Anyszek znajduje się jeszcze Krystyna Szembekówna⁷⁵, lecz jej data śmierci (16 XII 1742 roku) także wyklucza rodzicielstwo Antoniego i Ewy. Zwięzła forma nekrologu nie przynosi żadnych informacji, dlatego owo małżeństwo znalazło się na jego kartach. Można jedynie podejrzewać, że byli oni dobrodziejami klasztoru, a członkowie rodu Szembeków, jak wynika z powyższego wywodu, mieli w zwyczaju posyłanie swych córek do klasztoru Zwierzynieckiego.

Księga zmarłych obfituje w znaczącą ilość osób o nazwisku Otwinowski. Wzmianka pod datą 24 VII zawiera informację o zgonie Brigidy Otwinowskiej, która w wieku 14 lat została posłana do zakonu⁷⁶. Na Zwierzyniec uzyskała godność przełożonej. Według herbarza Niesieckiego w tym samym czasie w klasztorze w charakterze profeski miała przebywać jej

⁷¹ *Urządnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku...*, s. 82.

⁷² T. Żychliński, op. cit., s. 299.

⁷³ ANZ, rkps 38. Helena Szembekówna zmarła 8 IV 1717 r. K. Kramarska-Anyszek, op. cit., s. 156.

⁷⁴ ANZ, rkps 38. Franciszka Szembekówna zmarła 15 XI 1724 roku.

⁷⁵ K. Kramarska-Anyszek, op. cit., s. 155.

⁷⁶ Ibidem.

rodzona siostra Eufemia⁷⁷. I rzeczywiście, znajdziemy rzeczoną mniszkę w zapisce pod datą 18 XI. Ojciec zakonnic nie występuje na kartach nekrologu, a był nim Jan Aleksander Otwinowski, herbu Gryf w województwie sandomierskim, starosta Szczerczowski. Niesiecki wspomina, że Jan „był bogobojny, chodził w czarnych szatach, podejmował pielgrzymki do Częstochowy, Studziany i na Piasek w Krakowie, w kościele farnym Częstochowskim fundusz uczynił. Podczas jubileuszu w sak odziany, kościół bosy i z dyscypliną obchodził, które ciało swoje krajał”⁷⁸. Bratem wspomnianych mniszek był Franciszek Jaxa Otwinowski, pełniący urząd podsędka krakowskiego od 21 II 1765 roku⁷⁹. Wspominany Franciszek⁸⁰, jak i jego żona Elżbieta Otwinowska, zostali odnotowani w księdze zmarłych. Sugeruje to, że najprawdopodobniej w klasztorze zwierzyńskim habit zakonny przyjęła ich córka. Wobec braku daty urodzenia Franciszka oraz jego żony zapiska dotycząca daty zgonu podsędka krakowskiego okazuje się szczególnie pomocna., zwłaszcza, że w nekrologu została zapisana spora liczba zakonnic o nazwisku Otwinowska. Na podstawie posiadanych informacji można przyjąć, że córką z powyższego małżeństwa była Brigida Otwinowska⁸¹, która piastowała urząd przeoryszy (*priorissa*). Tego faktu nie odnotowała w swoim spisie przełożonych K. Kramarska-Anyszek⁸². Zarysował się na tym tle problem, gdyż, tak jak w przypadku Anny Michałowskiej, funkcja Brigidy Otwinowskiej nie została dostrzeżona poza nekrologiem. W tym miejscu warto dodać, że kwestia tytułów przełożonych norbertanek zwierzyńskich jest niezmiernie skomplikowana. D. Karczewski, podejmując problem nomenklatury urzędów klasztornych, wyjaśnia, że na czele zgromadzenia stała przeorysza (*priorissa*). Zaznaczył przy tym, że w źródłach możemy również natknąć się na tytuł *magistra*. Autor odniósł te założenia zarówno do norbertanek ze Strzelna, Czarnowąsów, ale także norbertanek

⁷⁷ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, T. 7, Lipsk 1841, s. 209–210.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ *Urzednicy województwa krakowskiego XVI-XVIII wieku...*, s. 87.

⁸⁰ ANZ, rkps 38. Franciszek Otwinowski znajduje się na kartach nekrologu pod datą 31 XII. Już jako sędzia ziemski województwa krakowskiego zmarł 1783 roku.

⁸¹ Brigida Otwinowska wstąpiła do klasztoru 13 IV 1748 roku, a zmarła 17 V 1806 roku, żyła w klasztorze 58 lat. Zob. K. Kramarska-Anyszek, op. cit., s. 158.

⁸² Ibidem, s. 160–162.

ze Zwierzyńca, w Dłubni–Imbramowicach, w Busku, Krzyżanowicach oraz w Płocku⁸³. W nekrologu znajdziemy wspomniane powyżej tytuły. Ponadto pojawia się określenie *abbatissa*⁸⁴. Kramarska-Anyszek uwzględnia w swej publikacji jedynie tytuł *magistra*, choć w swoich badaniach korzystała z nekrologu, więc jest pewne, że musiała się natknąć na wspomniane powyżej tytuły. Wracając jednak do rodziny Otwinowskich, to miała ona znaczące tradycje rodzinne posyłania córek do klasztoru zwierzyńskiego. Świadczą o tym również wpisy dotyczące Elżbiety Otwinowskiej⁸⁵ czy Justyny⁸⁶, które dowodzą, że ta tradycja była znana i żywa w różnych pokoleniach rodziny Otwinowskich.

W zapisce pod datą 14 IX widnieje podstolina krakowska – Mariana Marcinkowska, której mężem był Przeclaw Marcinkowski herbu Gryf. Na podstawie informacji zawartych w nekrologu wiemy, że podstolina zmarła w 1648 roku. Mąż jej pożegnał świat doczesny przed datą 12 XI 1649 roku⁸⁷. Wiadomości, które posiadamy o Przeclawie, są bardzo skąpe. Nie wiemy, kiedy był mianowany na swój urząd ani nie znamy daty jego narodzin. Znamy natomiast datę jego śmierci oraz to, że był właścicielem wsi w parafii Męcina Wyższa⁸⁸. Ponadto Niesiecki informuje nas, że Marcinkowski miał dwie żony. Pierwszą była Anna Niewiarowska, a drugą Czerna Baran (prawdopodobnie chodzi tu o wspomnianą wyżej Marianę). Z tych małżeństw zrodziło się czterech synów: Grzegorz, Stanisław,

⁸³ D. Karczewski, op. cit., s. 247.

⁸⁴ *Statuty Kapituły Norbertańskiej z r. 1340 w tłumaczeniu polskim z r. 1541*, oprac. M. Karaś, Z. Perzanowski, Kraków 1970. Kwestia nazewnictwa urzędów oraz zakres władzy w żeńskich klasztorach norbertanek jest skomplikowany, gdyż możemy wyróżnić znaczną ilość określeń na przełożoną: *abbatissa*, przeorysza, ksieni, starsza, *magistra*. Wedle Statutów kapituły norbertańskiej *abbatissa* pełniła najwyższą władzę w klasztorze, jej następczynią była przeorysza. Szerzej na ten temat zob. P. Gąsiorowska, *Konwent Klarysek krakowskich...*, s. 279; J. Rajman, *Klasztor norbertanek ze Zwierzyńca...*, s. 73; M. Mączyński, *Językowy obraz XVII-wiecznego klasztoru sióstr norbertanek w Krakowie na Zwierzyńcu*, Kraków 2005, s. 20–25.

⁸⁵ ANZ, rkps 38. Elżbieta Otwinowska zmarła 18 IV 1716 roku.

⁸⁶ ANZ, rkps 38. Justyna Otwinowska zmarła 29 III 1711 roku.

⁸⁷ *Urzednicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku...*, s. 89.

⁸⁸ *Rejestr poborowy województwa krakowskiego z 1629*, oprac. W. Domin, red. S. Inglot, Wrocław 1956, s. 205.

Antoni Jaksza oraz Franciszek⁸⁹. Z przedstawionych danych, nie wynika, by Przeclaw miał córkę. Idąc jednak starym tropem, który mówi o tym, że herbarz Niesieckiego pomija córki-zakonnice oraz biorąc pod uwagę fakt, że Marianna Marcinkowska została odnotowana w nekrologu, możemy sądzić, że państwu Marcinkowskiemu urodziła się córka. W księdze zmarłych znajduje się Anna Marcinkowska⁹⁰, która przyjęła habit zakonny 14 III 1623 roku, a profesję trzy lata później, tj. 1626 roku⁹¹. Zgodnie z *Regestem przyjmowania panien do zakonu Konwentu Zwierzynieckiego* [...] jej rodzicami byli Przeclaw i Anna Niewiarowska. W związku z tym przyczyny obecności w nekrologu Marianny, która posłużyła jako punkt wyjścia do zidentyfikowania rodziny Marcinkowskich, pozostają nam nieznane. Warto dodać, że matka zakonnicy Anna oraz ojciec Przeclaw nie występują w nekrologu. Uważam, że Marianna nie pojawiła się w księdze zmarłych bez przyczyny. Możliwe, że była dobroczyńcą klasztoru, za co została upamiętniona w mniszych modlitwach. Kobieta ta mogła również zostać zapamiętana jako opiekunka zakonnicy – Anny, po śmierci jej biologicznej matki. Nie zmienia to faktu, że kolejna rodzina była związana z klasztorem norbertanek, a tradycja posyłania córek na Zwierzyniec była obecna w różnych pokoleniach rodziny.

Wpisy dotyczące kobiet spoza wspólnoty zakonnej, które były przedmiotem analizy, stanowią ok. 15% wszystkich zapisów z nekrologu. Zdecydowana większość kobiet nie ma dookreślonych personaliów. W związku z tym w grupie możliwej do identyfikacji znalazło się 48 kobiet. Z omawianego zbioru udało się ustalić tożsamość i powiązania rodzinne ok. 25%. Z pozostałej części zapisów utworzyły się trzy grupy. Do pierwszej z nich zaliczyłam kobiety, których znana jest tożsamość męża, a w nekrologu występują zakonnice o nazwiskach wyróżnionych małżeństw, lecz z powodu niepełnych danych nie można stwierdzić, że wspomniane rodziny, są bliskimi zwierzynieckich mniszek. Przykładem może być rodzina Trzebuchowskich. W nekrologu znajdziemy zapiskę dotyczącą Joanny, chorążyny inowrocławskiej zmarłej 9 IV 1707 roku. Jej mężem był Jan,

⁸⁹ K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 8..., s. 345–346.

⁹⁰ ANZ, rkps 38. Anna Marcinkowska zmarła 18 II 1673 roku.

⁹¹ ANZ, rkps 44.

nominowany na swój urząd 3 II 1680 roku, który zmarł natomiast 27 X 1709 roku⁹². W zwierzyńskiej księdze znajdują się Helena⁹³ oraz Marianna Trzebuchowskie⁹⁴, profeski pochodzące ze strzeleńskiego klasztoru. Nie posiadam jednak szczegółowych informacji na temat wymienionych Trzebuchowskich, w związku z tym nie można udowodnić ich wzajemnego pokrewieństwa. Kolejny zbiór również opiera się na zapiskach dotyczących kobiet świeckich, których partnera udało się zidentyfikować, co jednak nie było możliwe w przypadku córki – zakonnicy. Pokrewieństwo wykluczane zostało na podstawie zachowanych dat zgonów. Można uznać, że osoby z tej grupy były dobrodziejami klasztoru zwierzyńskiego. Stwierdzenie to nie jest jednak bezdyskusyjne, gdyż mniszka z powodu różnych okoliczności mogła zostać pominięta w źródłach klasztornych lub pojawić się w nekrologu bez nazwiska, które naprowadziłoby na jej krewnych. Ostatnia grupa to kobiety, których mężów nie udało się zidentyfikować. Przyczyny tego rodzaju problemów mogą być różne, m.in. błąd w nekrologu lub brak informacji na temat poszukiwanych osób w spisach urzędników czy herbarzach. Nie można jednak wykluczyć pokrewieństwa pomiędzy kobietami z tego zbioru a norbertankami, gdyż nazwiska z wyróżnionych wzmianek pojawiają się również przy osobach zakonnicy. Wspomniane grupy, jak pisałam już we wstępie, wymagają dalszych badań.

Z powyższych rozważań wyłaniają się trudności związane z analizą środowiska rodzinnego mniszek z krakowskiego Zwierzyńca. Oscylują one wokół lakonicznej formy nekrologu oraz fragmentaryczności herbarzy, która odnosi się do braku informacji o córkach – zakonnicach. Przyczyny tego podyktowane są rodzajem źródeł wykorzystywanych przez autorów, które na ogół nie zawierają imion wszystkich córek, w tym przede wszystkim zakonnic⁹⁵. Kolejnym problemem wpływającym na analizę jest brak sumien-

⁹² *Urzednicy Dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 6. *Kujawy i ziemia dobrzyńska*, z. 2. *Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, W. Stanek, Z. Górdki, R. Kabaciński, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1990, nr 556.

⁹³ ANZ, rkps 38. Joanna zmarła 11 III.

⁹⁴ ANZ, rkps 38. Helena zmarła 24 III.

⁹⁵ M. Borkowska, *Prozopografia polskich zakonów żeńskich*, „Nasza Przeszłość” 1990, t. 73, s. 315–317.

ności w prowadzeniu dokumentacji klasztornej⁹⁶. Uważam, że nekrolog, pomimo tych utrudnień, stanowi jednak istotne źródło do analizy zarówno powiązań rodzinnych, jak i środowiska rodzinnego. Przemawia za tym fakt, że pokrewieństwo zapewniało wpis do księgi zmarłych i było ważniejsze nawet od działalności dobroczynnej na rzecz konwentu⁹⁷.

Odnosząc się do kwestii pochodzenia społecznego zakonnic ze Zwierzyńca należy zwrócić uwagę na majątność, stanowisko oraz aktywność fundacyjną ich rodzin. Na tej podstawie bezspornie możemy stwierdzić, że rekrutacja do omawianej wspólnoty miała charakter szlachecki. Ojcowie mniszek pierwszego chóru pełnili funkcję kasztelanów, podkomorzych, podsędków lub sędziów ziemskich. Posiadali oni ponadto wiele wsi oraz odznaczyli się działalnością fundacyjną. Oznacza to, że kobiety rekrutujące się do wspólnoty zakonnej pochodziły przede wszystkim z elity szlacheckiej. Wskazują na to wspomniane urzędy piastowane przez ich ojców, np. kasztelana, który do roku 1768 zajmował w sejmie Rzeczypospolitej najważniejsze miejsce w gronie dostojników świeckich czy podkomorzego, który w hierarchii urzędów ziemskich pełnił najwyższą pozycję, nadaną przez konstytucję sejmową z 1611 roku⁹⁸. Piastowanie urzędu nadawało osobie mężczyzny, jak i członkom jego rodziny uznanie, zaszczyty i „czyniło szlachectwo pełnym”⁹⁹. Przy czym honorowy charakter urzędów nie wpływał na poszerzenie praw danego szlachcica, natomiast zwiększała się jego ranga w przestrzeni społecznej¹⁰⁰. Przekładało się to na odpowiednie zwroty odnoszące się do osób pełniących wysokie stanowiska takie, jak *illustres, magnifici*¹⁰¹. W nekrologu mamy przykłady takich określeń: *Magnificus Dominus Jacobus Michałowski Castelanus Bięcensis, Magnificus Dominus Szembek Franiscus Castelan Camencensis* czy *Wielmożny IMC Pan Franciszek Otfi-*

⁹⁶ M. Borkowska, *Powiązania rodzinne wewnątrz wspólnoty zakonnej na przykładzie krakowskich bernardynek*, „Nasza Przeszłość” 2005, t. 104, s. 71–85.

⁹⁷ K. Jasiński, op. cit., s. 17.

⁹⁸ J. Pielas, *Kariery urzędnicze i pozycja społeczno-majątkowa podkomorzych ziemskich w Małopolsce w XVI–XVII wieku na tle porównawczym*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2015, t. 32, s. 34 (DOI: 10.12775/KLIO.2015.002).

⁹⁹ Z. Góralski, *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1983, s. 184.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 186–187.

¹⁰¹ Z. Gloger, *Encyklopedia Staropolska*, t. 4, Warszawa 1903, s. 316.

*nowski Sędzia Ziemi Województwa Krakowskiego*¹⁰². Nie wszystkie jednak zidentyfikowane rodziny należały do szlachty o najwyższej randze, takiej jak Szembekowie czy Korycińscy. Pamiętać należy, jednak, że rozpoznane rodziny stanowią niewielką część osób z nekrologu. Dlatego o wysokim statusie krewnych zakonnic świadczą również nazwiska mniszek norbertańskich: Kącka, Żaboklicka, Sułkowska, Poniatowska, Lubomirska czy Konięcpolska¹⁰³.

Konkludując, mniszki zwierzynieckie pochodziły z rodzin szlacheckich, a ich ojcowie pełnili ważne urzędy w Rzeczypospolitej. Zauważalne jest mocne przywiązanie do tradycji rodzinnej. Znany i sprawdzony klasztor uznawany był za bezpieczny i stabilny, przez co stawał się atrakcyjnym miejscem dla córki¹⁰⁴. Księgi zmarłych natomiast stanowią istotne źródło w badaniach nad środowiskiem rodzinnym. Warto jednak zauważyć, że nekrolog z racji swej lakonicznej formy jest źródłem trudnym, które nie może pozostać oderwane od innych źródeł proveniencji zakonnej, m.in. ksiąg nowicjatu, profesji, herbarzy oraz spisów urzędników. W przeciwnym razie analiza stanie się wybiórcza i przypadkowa.

¹⁰² ANZ, rkps 38, 23 VI; ANZ, rkps 38, 29 III; AZN, rkps 38, 31 XII.

¹⁰³ *Rody magnackie Rzeczypospolitej*, oprac. i red. H. Kamiński, M. Wilińska, M. Ziemnińska, Warszawa 2009.

¹⁰⁴ M. Borkowska, *Klasztory żeńskie Krakowa w epoce potrydenckiej: rekrutacja*, [w:] *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław–Opole 2000, s. 601.